

5. Яновська О. Росія вийшла з Ради Європи. URL: <https://www.facebook.com/100017371625247/posts/1029294747659570/?sfnsn=mo>

6. Корнієнко М. В. Права людини в умовах воєнного стану: загальноправовий дискурс. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1–2. С. 27–31.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-452-1-99>

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Чеботарьова Поліна Володимирівна

студентка 4 курсу

Навчально-науковий інститут права

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

Безперечно 2022 рік став переломним, який прикув увагу суспільства на тогочасний головний виклик – воєнні дії та рішення, які приймалися стосовно великої війни. До роботи правоохоронної системи додалось розслідування правопорушень, які відносять до воєнних злочинів: знищення майна, вбивствами, катуваннями, викраденнями, нанесенням тілесних ушкоджень, насильством – що зумовило віднесення такого достатньо масового явища як домашнє насильство на другий план. Незважаючи на те що фокус уваги і був зміщений саме на війну, але треба мати на увазі, що і «цивільні проблеми» залишились. Відповідно виникають питання – чи зменшилась кількість випадків вчинення домашнього насильства порівняно з роками до великої війни; чи є наразі тенденція, що постраждалі стали менше звертатися по допомогу та взагалі який стан має наразі проблема домашнього насильства.

Перед наданням відповідей на раніше зазначені запитання варто зазначити, що є домашнім насильством. Відповідно до ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», домашнє насильство – це дія сексуального, економічного, фізичного та психологічного насильства [1]. Такі дії вчиняються у сім'ях або в місцях, де проживають родини, а також між чоловіком та жінкою, які перебували або перебувають у подружніх стосунках, або між іншими людьми, які мешкають спільно як одна сім'я, але не мають відносин,

перебувають чи перебували у шлюбних відносинах, де мешкає (мешкала) людина, яка чинить домашнє насильство, там, де є постраждала особа, а також погрожує їй учиненням таких дій.

Щодо актуальності проблеми свідчить статистика – за офіційними даними Національної поліції України у 2022 році надійшло 244 381 звернення з приводу фактів домашнього насильства, що є на 40% більше, ніж у попередньому році (144 394) та на 15% більше, ніж у 2020 році (208 748) і на 41% більше, ніж у 2019 році (141 814) [2].

Щодо статистики за 2023 то кількість випадків домашнього насильства зросла орієнтовно на 20% порівняно з 2022 роком (всього складено близько 150 тис. адміністративних протоколів). Водночас за три місяці цього року кількість громадян, які вчинили домашнє насильство, порівняно з аналогічним періодом 2023 року збільшилася на 14,2% (26 733 – 2023 року й 30 529 – 2024-го), а даними аналітиків, кількість справ щодо домашнього насильства зростає рік до року [3].

Але і надану раніше зазначену статистику не можна назвати повною з огляду на наступні обставини: відсутність фізичної можливості звернення до правоохоронних органів (тимчасово окупована територія, відсутність зв'язку, не було поліції); відсутність реєстрації заяв та повідомлень про факти вчинення домашнього насильства; «не на часі» адже на перший місце виходять базові потреби та безпека; проблема знецінення як самими постраждалими, так і його оточенням та навіть представниками органів влади; евакуація населення закордон.

Отже, відповідно до статистики проблема домашнього насильства в Україні в умовах воєнного стану не лише не втратила актуальності, а й загострилася. Стрес, економічна нестабільність, втрата житла та роботи, а також вимушене спільне проживання в обмеженому просторі створюють сприятливий ґрунт для насильства в сім'ї. Крім того, традиційні механізми допомоги постраждалим через війну стали менш доступними. Це призводить до зростання потреби в нових підходах до вирішення цієї проблеми та забезпечення підтримки постраждалих.

Ефективному вирішенню проблеми та удосконаленню вже наявного механізму передусє визначення проблемних аспектів:

- 1) прогнозоване значне зростання випадків домашнього насильства;
- 2) приховування насильства, що свідчить про високу латентність в суспільстві та недостатню довіру до правоохоронних органів;
- 3) «невидимі жертви», якими виступають діти;
- 4) відсутня належна координація між правоохоронними органами, медичними установами та соціальними службами;
- 5) прогалини в законодавстві, що спричиняють проблеми у подальшому правозастосуванні;

6) недостатня кваліфікація фахівців, адже правоохоронці та судді часто не мають достатньої підготовки для роботи з жертвами домашнього насильства;

7) недостатня кількість належно підготовлених мобільних груп із реагування на випадки домашнього насильства;

8) відсутність комплексного підходу – відсутня координація між різними державними органами, громадськими організаціями, що призводить до розпорошення зусиль.

Розглянемо детальніше декілька з них. Наразі законодавство України передбачає адміністративну та кримінальну відповідальність за такі дії. Відповідно зі ст. 173-2 КУпАП, кривдникам може бути призначено штраф у розмірі від десяти до двадцяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, громадські роботи на строк від 30 до 40 годин або адміністративний арешт до семи діб. Однак на практиці суди часто призначають штрафи, які не рідко сплачують самі жертви, що викликали поліцію.

Починаючи з 2018 року, введено кримінальну відповідальність за систематичне насильство (ст. 126-1 ККУ), а ухвалений Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» встановив організаційно-правові основи протидії цьому явищу. Поліція отримала повноваження – виявляти факти насильства, реагувати на них, видавати термінові заборонні приписи, контролювати їх виконання, а також вилучати зброю у кривдників. У невідкладних випадках поліцейські мають право отримати доступ до житла без судового рішення для захисту постраждалих.

У червні 2022 року ратифіковано Стамбульську конвенцію, що стало кроком до гармонізації законодавства України з європейськими стандартами. Наслідком попередньо вказаної події стали два законопроекти. Перший, № 8329, пропонує заборонити закриття справ за малозначністю, збільшити строки притягнення до відповідальності, надати статус потерпілого дітям-свідкам насильства, розмежувати відповідальність за інші види насильства. Другий законопроект, № 5629, передбачає застосування електронних засобів контролю для забезпечення виконання обмежувальних приписів, що забороняє наближатися до постраждалих. У квітні 2023 року було впроваджено електронний терміновий заборонений припис, який дозволяє оперативно реагувати на наявну небезпеку для жертв.

Зі слів представників поліції, терміновий заборонний припис (ТЗП) є дієвим інструментом протидії домашньому насильству. Цей захід необхідний для негайного припинення насильства, усунення загрози для життя і здоров'я постраждалої особи та запобігання його повторенню. ТЗП обмежує можливість кривдника перебувати із

постраждалою особою, навіть якщо він є власником житла, а також забороняє будь-які форми комунікації. Після розгляду матеріалів поліція може прийняти рішення про постанову кривдника на профілактичний облік.

Погано на ефективність ТЗП впливає те, що суди часто трактують домашнє насильство як різного роду конфлікти – щодо виховання дітей, поділу майна чи інших побутових питань. Це стає причиною відмов у видачі обмежувальних приписів або закриття проваджень через відсутність складу правопорушення. Судді нерідко вимагають підтвердження відповідальності кривдника за попередні факти насильства, ігноруючи факт звернення до правоохоронних органів як самостійний доказ.

Обмежувальний припис, що встановлюється судом, є більш серйозним заходом, який застосовують для систематичного характеру насильства, де вже ТЗП є неефективним. Він передбачає тимчасове обмеження прав кривдника чи накладення на нього зобов'язань, які необхідні для захисту постраждалої особи. До кривдника можуть бути застосовані заходи відповідно зі ст. 91-1 КК України.

Проте і тут наявні труднощі, пов'язані з розглядом заяви на видачу обмежувального припису, зокрема: відсутність чітких правил для оцінки ризиків; проблеми з дотриманням термінів розгляду заяви; ототожнення справ про насильство з іншими сімейними справами.

Ще однією можливою проблемою може стати закон про пробаційний нагляд, що набуде чинності у березні 2024 року, адже він буде передбачати більш м'які заходи покарання для кривдників, що може створити відчуття безкарності у винуватців і небезпеки для постраждалих, адже лише посилення покарань допоможе досягти нульової толерантності до домашнього насильства.

Незважаючи на вимоги Стамбульської конвенції, в українській практиці правозастосування ігнорується концепція «дитина-свідок = дитина-постраждала» від домашнього насильства. Працівники поліції та суди часто не фіксують факту того, що дитина була свідком насильства, позбавляючи її статусу потерпілої. Аналіз судових рішень показав, що у більшості випадків (81%) про дітей взагалі не згадується, а лише у 5% випадків вони фігурують як свідки. Це свідчить про серйозні прогалини в системі захисту прав дітей [4].

Як бачимо, збройний конфлікт в державі не зменшив показники злочинності в державі, а навпаки прослідковується тенденція до збільшення певних видів правопорушень, зокрема домашнього насильства, а враховуючи досвід повоєнних років у таких країнах, як Афганістан, Вірменія, Боснія та Герцеговина, Грузія, після закінчення бойових дій, повернення військовослужбовців додому з фронту рівень

домашнього насильства в країні може зрости [5]. Тому вкрай важливо висвітлювати тему домашнього насильства, удосконалювати практику збору статистичних даних, змінювати підходи щодо розслідування та притягнення до відповідальності задля забезпечення постраждалим належного та ефективного захисту своїх прав.

Література:

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству : Закон України від 07.12.2017 р. № 2229-VIII : станом на 3 серп. 2023р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення: 24.11.2023).

2. Чи втратило домашнє насильство свою актуальність в умовах воєнного стану? Юридика Газета. *Юридика газета – онлайн версія*. URL: <https://jur-gazeta.com/dumka-eksperta/chi-vtratile-domashne-nasilstvo-svoyu-aktualnist-v-umovah-voennogo-stanu-.html> (дата звернення: 16.11.2024).

3. Драп'ятий Б. Домашнє насильство під час війни. Що з ним робитиме МВС?. *Зеркало недели | Дзеркало тижня | Mirror Weekly*. URL: <https://zn.ua/ukr/UKRAINE/domashnje-nasilstvo-pid-chas-vijni-shcho-z-nim-robitime-mvs.html> (дата звернення: 16.11.2024).

4. Українська правда. Життя. Домашнє насильство крізь призму війни. *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/columns/2022/11/29/251536/> (дата звернення: 16.11.2024).

5. Pundor Y. Про необхідність запобігання та протидії домашньому насильству в умовах воєнного стану. *Law Review of Kyiv University of Law*. 2023. № 2. С. 117–120. URL: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.2.2023.24> (дата звернення: 16.11.2024).